

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН ИРАН ИСЛАМ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ САУДА- ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ

*Молдалиева А.И.¹, Килыбаева П.К.²

^{*1}3 курс докторанты, Аймақтану кафедрасы, Халықаралық қатынастар факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ., Қазақстан
e-mail: miakdidar@mail.ru

² тарих ғылымдарының кандидаты, Аймақтану кафедрасының доценті, Халықаралық қатынастар факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ., Қазақстан, e-mail: banu-kk@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасының арасындағы өзара сауда-экономикалық ынтымақтастықтың негізгі бағыттары талданды. Иран мен Қазақстанның атамш бағытта қарым-қатынасының дамуы екі елдің ғана емес, Еуропа, Парсы шығанағы және Шығыс, Орталық Азия елдері үшін де маңызы кеңінен зерделенеді. Авторлар соңғы жылдары орын алған тауар айналымының негізгі көрсеткіштеріне назар аударады, экспорт пен импорт салаларының басым салаларына тоқталып өтеді. Екіжақты сауда қатынасы көлік-транзиттік жобалармен тығыз байланысты болғандықтан халықаралық көлік дәліздері мен логистикалық мәселелердің дамуы да қарастырылады. Жалпылама, бұл жұмыста қазіргі таңда екі елдің үкіметтері сауда-экономикалық қатынастарды нығайту және кеңейту бойынша, көлік және транзиттік әлеуетті жандандыру бойынша белсенді жұмыстардың жүргізіліп келе жатқаны көрсетілді. Еліміздің тұрақты дамуына үлес қосатын бағыттың бірі ретінде Қазақстан мен Иран өзара іс-қимыл жөніндегі экспорттық әлеуетін арттыру қызметі зерделенді. Сонымен қатар, екі ел арасындағы өзара сауданы ұлғайтудың, екі елдің Еуропаны, Парсы шығанағы елдерін, сондай-ақ Азияны байланыстыратын маңызды өңірлік хабтарға айналдырудың мүмкіндіктері аталды.

Бұл жұмыс Қазақстанның сыртқы сауда байланыстарын дамытудың перспективалық бағыты ретінде Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасы арасындағы соңғы он жылдан астам уақыттағы сауда-экономикалық қатынастарды дамыту әлеуетін зерттеуден тұрады. Бүгінде Қазақстан мен Иран сауда-экономикалық байланыстарды жандандыруға, тауар айналымын одан әрі арттыруға және көлік және логистика, ауыл шаруашылығы және инвестициялар салаларындағы ынтымақтастықты дамытуға мүдделі. Қарастырылған кезеңде сауда көлемінің, әсіресе Қазақстаннан тауарлар экспортының көлемінің төмендеуі де орын алады, дегенмен Қазақстан тауар айналымын ұлғайту жөнінде шаралар қабылдауда.

Тірек сөздер: Иран, Қазақстан, экономика, тауар айналымы, транзиттік, сауда, экспорт, ынтымақтастық, дәліз

Негізгі ережелер

Иран барлық аймақтық, халықаралық ұйымдар мен форумдарда ОА республикаларының тәуелсіздігін мойындаған алғашқы елдердің бірі болды. Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасы арасындағы дипломатиялық қатынастар 1992 жылы 29 қаңтарда орнатылды. Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың 1992 жылғы

қарашадағы Иранға ресми сапары барысында екі ел арасындағы ынтымақтастықтың негіздері қаланды. Сапар барысында сауда-экономикалық, өнеркәсіптік және ғылыми ынтымақтастық жөніндегі бірлескен үкіметаралық комиссия құру туралы хаттамаға қол қойылды. Достықты одан әрі нығайтуға Иран президенті Хашеми Рафсанджанидің 1993 жылғы қазандағы елімізге сапары ықпал етті. 2023 жылдың 19 маусымында Иран Ислам Республикасына ресми сапармен барған еліміздің Президенті өз сөзінде, мен елдеріміздің өзара іс-қимылын жоғары бағалаймын. Қазақстан мен Иран арасындағы дипломатиялық қатынастардың орнағанына 30 жылдан асты. Осы уақыт ішінде біздің қарым-қатынасымыз нығайып, достығымыз арта түсті. Сауда-экономикалық және мәдени-гуманитарлық қатынастар жанданды. Біз жаһандық және аймақтық ұйымдар аясында тығыз жұмыс істейміз ..., - деп атап айтты. Қасым-Жомарт Тоқаев бүгінде Қазақстан мен Иран арасындағы ынтымақтастық стратегиялық әріптестік рухында дамуда дей келе, бұл орайда Президент Ибрахим Раисидің еңбегі зор екенін атап өтті [1].

Қазіргі геосаяси жағдай мен экономикалық шектеулерге байланысты екі ел арасындағы сауда-экономикалық, инвестициялық ынтымақтастық екіжақты қатынастардың негізгі бағыттарының бірі ретінде бар әлеуетті толық пайдалануға мүмкіндік бермей отыр.

Кіріспе

Зертеу еңбегінің өзектілігі Қазақстанның сыртқы сауда байланыстарын дамытудың перспективалық бағыты ретінде Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасы арасындағы сауда-экономикалық қатынастарды дамыту әлеуетін зерттеуден тұрады.

Сондай-ақ, Иран мен Қазақстан арасындағы қарым-қатынастардың жай-күйі мен перспективаларын анықтау өзекті болып табылады. Мемлекет құрылымындағы, сыртқы саяси ұстанымдардағы, діни және идеологиялық бағыттағы айырмашылықтарға қарамастан, екі ел нарықтық қоғамның заңдылықтарына сәйкес тиімді байланыс орната алды. Тараптар достық пен теңдік, егемендікті құрметтеу, күш қолданбау және даулы мәселелерді бейбіт жолмен реттеу қағидаты негізінде қарым-қатынастарын жалғастыруда.

КСРО ыдырағаннан кейін Қазақстан қиын дилеммаға тап болды: өз мүдделерін барынша қорғау үшін қандай сыртқы саясатты жүргізу керек [2, 131 б.]. Қазақстан тәуелсіздік таңында алған бағытын тұрақты ұстануда және Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың басшылығымен әлемдік аренада өз рөлін сақтау және нығайту үшін сыртқы саясатты мүмкіншілігін кеңейтуді жалғастыруда.

Қазақстан мен Иран арасындағы 30 жылдық қарым-қатынаста 60-тан астам ынтымақтастық туралы келісімдер мен шарттарға қол қойылды. Соңғы бірнеше жылда екі елдің Үкіметтері сауда-экономикалық қатынастарды нығайту және кеңейту, атап айтқанда көлік және транзиттік әлеуетті жандандыру бойынша белсенді жұмысты бастады. Қолайлы жағдайлар Қазақстан мен Иранның өзара сауданы ұлғайтып қана қоймай, екі елдің

Еуропаны, Парсы шығанағы елдерін, сондай-ақ Азияны байланыстыратын маңызды өңірлік хаб ретінде қалыптасуына ықпал ете алады. Премьер-Министрдің орынбасары - ҚР сауда және интеграция министрі Серік Жұманғарин (2022-2023 жылдары) екі елдің нарықтарына тауарлардың қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін өзара іс-қимылды кеңейту және нығайту жөніндегі жұмысты жалғастыру қажеттігін атап өтті. Және Иранды дамыған сауда-логистикалық инфрақұрылымның арқасында Африка мен Таяу Шығыс елдеріне экспортты ұлғайтуға мүмкіндік беретін сауда хабы ретінде қарастырамыз. Біздің есептеулеріміз бойынша бұл шамамен «600 млн. \$» - деп бас айтты [3].

Зерттеудің мақсаты еліміздің тұрақты дамуына үлес қосатын бағыттың бірі ретінде Қазақстан мен Иран арасындағы экспорт пен импорттың әлеуетін, мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимыл саясатын жан-жақты қарастыру болып табылады. Мақсатқа жету үшін Қазақстанның Иранмен өзара іс қимыл жөніндегі экспорттық әлеуетін арттыру қызметі зерделенді.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Жұмыстың әдіснамалық және теориялық негізін қазақстандық, ресейлік және шетелдік авторлардың ғылыми деректерін зерттеуге негізделген жүйелі-құрылымдық әдістер құрайды. Қазақстан мен Иранның өзара сауда-экономикалық қатынастарды нығайту және кеңейту бойынша зерттеудің әдіснамалық негіздері ретінде статистикалық талдау қолданылды. Сондай-ақ, жұмыс барысында зерттеудің сандық және сапалық әдістері қолданылды, бұл екі ел арасындағы сауда-экономикалық қатынастарының деңгейін саралауға негіз болды.

Мақала кең дереккөз базасының негізінде жазылды, атап айтқанда ҚР СІМ ресми сайттарындағы құжаттар, ҚР Президенті, ҚР Премьер-Министрі, заң шығару актілерінің сайттары («Adilet.zan.kz», «желіде.zakon.kz»), ҚР Президенті Қ. К. Тоқаевтың ҚР сыртқы саясаты туралы кітабы, БАҚ-тағы ақпараттық хабарламалар, ресми жаңалықтар агенттіктері, сондай-ақ ашық ақпараттық ресурстар пайдаланылды. Сонымен қатар, мемлекеттік ведомстволар шығарған мәліметтер, екі ел басшылары мен ресми өкілдердің сөйлеген сөздері, сыртқы саясат мәселелері бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері пайдаланылды.

Орталық Азия мемлекеттерінің сыртқы саяси бағыттарын қалыптастырудың әртүрлі аспектілеріне қатысты ирандық ғалым, дипломат Санаи Мехдидің, шығыстанушы В.И.Месамед, отандық ғалымдар М.Т.Лаумулин, А.Асанов, т.б. еңбектер де ерекше қызығушылық тудырады.

Нәтижелері

Иран Ислам Республикасы Қазақстанның маңызды серіктесі болып табылады. Елдер арасында сауда-экономикалық ынтымақтастықты тереңдетуге, инвестицияларды көтермелеуге және өзара қорғауға бағытталған бірқатар үкіметаралық келісімдер бар.

Қазақстан Сыртқы істер министрлігінің ақпаратына сәйкес, 2014 жылы елдер арасындағы тауар айналымы 987,1 млн АҚШ долларын құрады. Экономикалық ынтымақтастық негізінен өнеркәсіп және көлік саласында өтеді. Елдер арасындағы ынтымақтастықтың ірі жобаларының бірі Қазақстан - Түрікменстан - Иран темір жолы болды, ол осы бағытта жүретін пойыздардың маршруттарын қысқартты.

Қазақстан Республикасынан Иран Ислам Республикасына негізінен азық - түлік жүктері жеткізіледі, 2018 жылы 1,7 млн тонна және 2019 жылы 1,4 млн тонна. Бұл ретте азық-түлік тауарларының жалпы көлемінің 95% астығы дәнді дақылдар (арпаға) тиесілі. Тасымалдау құрылымында құрылыс материалдары мен мұнай өнімдері басым. Құрылыс материалдары маңызды көлемде Иран Ислам Республикасынан Қазақстан Республикасына тасымалданады (2018 жылы 180 мың т және 2019 жылы 294 мың т) (1-кесте).

1-кесте. 2018-2019 жылдары Қазақстан Республикасынан Иран Ислам Республикасына азық-түлік жүктерін көліктің барлық түрлерімен тасымалдау көлемі, мың т. [4]

Азық-түлік түрлері	2018	2019
Балғын және салқындатылған сиыр еті	-	1,2
Қой немесе ешкі еті	2,4	1,2
Кептірілген бұршақ дақылдары	4,7	9,2
Бидай	51,9	4,7
Арпа	1558,0	1375,1
Сұлы	0,2	0,0
Қарақұмық, тары және басқа да дәнді дақылдар	1,1	0,1
Бидай немесе қара-бидай ұны	0,1	0,0
Зығыр дәні	6,3	0,5
Рапс дәні	41,2	20,9
Күнбағыс дәні	11,5	0,0
Рапс майы	0,3	1,2
Дәнді немесе бұршақты дақылдарды қайта өңдеу қалдықтары	13,9	2,6
Крахмал, қант, сыра қайнату өндірісінің қалдықтары	1,5	0,9
Өсімдік майларын алу кезінде алынған қалдықтар	38,5	3,8
Малды жемдеуге арналған өнімдер	8,1	6,7
Басқа да азық-түлік тауарлары	0,1	0,6
Барлығы	1739,9	1426,9

Қазақстан мен Иран арасындағы тауар айналымы 2021 жылы 4 440,1 млн. АҚШ долларын, 2022 жылдың бірінші жартыжылдығында - 3 303,1 млн. АҚШ долларын құрады. 2005 жылдан бастап Ираннан Қазақстан экономикасына тікелей инвестициялар көлемі шамамен 1 159 млн. АҚШ долларын құрады, оның басым бөлігі экономиканың ауыл шаруашылығы және өнеркәсіп секторларына бағытталған.

Қазақстан мен Иран арасындағы тауар айналымы 2022 жылғы қаңтар-сәуірде алдыңғы 2021 жылдың аталған айларына қарағанда 253,2 млн. \$ құрады, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 43,3% - ға жоғары (176,8 млн. \$). Қазақстаннан Иранға Экспорт 2022 жылғы қаңтар-сәуірде 44% - ға өсіп, 1 175,7 млн. \$ құрады.

Иранға экспорттың өсуі мынадай тауарларды жеткізудің ұлғаюымен негізделеді: бидай - 4,7 есеге өсімі 31,1- \$ -дан 145,3 млн. \$- ға дейін; ұнтақтар (пек) және кокс ұнтағы -0-ден 136,5 мың. \$-ға дейін; зығыр тұқымдары-0-ден 97,5 мың. \$- ға дейін; өңделмеген алюминий-0-ден 70,0 мың. \$-ға дейін.

Сонымен қатар, мынадай тауарларды экспорттық жеткізудің төмендеуі байқалады: арпа - 65,6% - ға, 85,4 млн.\$-дан 29,4 млн. \$ -ға дейін; рапс тұқымдары-100% - ға, 2,3 млн. \$-дан 0-ге дейін; рапс майы-100% - ға 2,2 млн.\$-дан 0-ге дейін; басқа да өсімдік майларын алу кезінде алынған қалдықтар - 100% - ға, 315,9 мың \$-дан 0-ге дейін.

2022 жылдың қаңтар-сәуір айларында Қазақстаннан Иранға экспортталған негізгі тауарлар:

- бидай - 145,3 млн. \$ (82,7% үлесімен)
- арпа -29,4 млн.\$ (16,7%)
- кептірілген бұршақ дақылдары - 341,5 мың \$ (0,19%)
- кара металдардың қалдықтары мен сынықтары - 161,8 мың \$ (0,09%)
- пек және кокс пекі - 136,5 мың \$ (0,08%)
- зығыр тұқымдары –
- 97,5 мың \$ (0,06%).

Ираннан Қазақстанға импортталатын негізгі тауарлар:

- көкөністер (бұрыш, баклажан) - 13 млн. \$ (16,8% үлесімен).
- стирол полимерлері - 5,9 млн. \$ (7,6%).
- құрма - 5 млн. \$ (6,5%).
- қоюландырылған және құрғақ сүт пен кілегей- 3,7 млн. \$ (4,8%).
- алма - 3,4 млн. \$ (4,3%).
- вакциналар, қан плазмасы, қан —2,4 млн. \$ (3,1%).
- керамикалық (жылтыр емес) плитка - 2,4 млн. \$ (3,1%)
- сирек металдардың кендері мен концентраттары - 2,4 млн. \$ (3,1%).

2022 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан мен Иран арасындағы тауар айналымы 5 521,4 млн. \$ құрады, бұл 2021 жылғы көрсеткіштен 18,3% - ға жоғары [5].

2023 ж. 5 желтоқсанда Тегеран қаласында Қазақстан мен Иран арасындағы сауда-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдени ынтымақтастық жөніндегі Үкіметаралық комиссияның 19-шы отырысы өтті. ҚР Премьер-Министрінің орынбасары Серік Жұманғарин мен ИИР -ның ауыл шаруашылығы министрі Мұхаммед Әли Никбахттың төрағалығымен өткен іс-шараға екі елдің министрліктері мен мемлекеттік кәсіпорындарының өкілдері қатысты. Үкіметаралық комиссия отырысында тараптар сауда, ауыл шаруашылығы, логистика, энергетика, денсаулық сақтау, білім беру, туризм және басқа да салалардағы мемлекетаралық өзара қарым-қатынастардың табысты дамуын атап өтті. Сондай-ақ, отырыс барысында Серік Жұманғарин ЕАЭО-ға мүше мемлекеттер мен Иран арасында еркін сауда туралы толық форматты келісім жасасуда елдердің қол жеткізген жетістіктеріне оң баға берді. Үкіметаралық комиссия шеңберінде көліктік-логистикалық өзара іс-қимылды одан әрі кеңейту талқыланды. Атап айтқанда, Солтүстік-Оңтүстік халықаралық көлік дәліздерін дамыту. Бұл бағыттағы негізгі бағыт Каспий

торабы болуы мүмкін. 19-шы бірлескен үкіметаралық комиссияның хаттамасына және Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасы арасындағы тауар айналымын 3 млрд дейін жеткізу жөніндегі іс-шаралар жоспарына қол қойылды [6].

Талқылау

Халықаралық көлік дәліздерін дамыту елдер арасындағы сауданы, экономикалық ынтымақтастықты нығайтудағы негізгі құралдардың бірі, сондай-ақ өңірлік экономикалық интеграцияны нығайту үшін ынталандыру болып табылады. Инфрақұрылымның қаншалықты жақсы дамығандығы негізінен бүкіл экономиканың бәсекеге қабілеттілік деңгейін анықтайды.

Бүгінде Қазақстан мен Иран сауда-экономикалық байланыстарды жандандыруға, тауар айналымын одан әрі арттыруға және көлік және логистика, ауыл шаруашылығы және инвестициялар салаларындағы ынтымақтастықты дамытуға мүдделі.

Екі мемлекет басшылары 2013 ж. 13 қыркүйекте Бішкекте өткен Шанхай ынтымақтастық ұйымының XIII саммиті, 2014 ж. 24 мамырда Шанхайдағы АӨСШК-нің IV саммиті, Астраханьдағы 2014 ж. 28-29 қыркүйекте Каспий маңы саммиті, 2014 жылдың 3 желтоқсанында «Қазақстан-Түркіменстан-Иран» темір жолының «Өзен-Берекет-Гөрган» темір жол магистралінің ашылу салтанаты, 2019 ж. қазан айында Сочидегі Жоғары Еуразиялық экономикалық кеңестің отырысы аясында кездесті.

Халықаралық логистикалық қызметтер нарығында тауарларды Қазақстаннан Иранға автокөлікпен жеткізуді жүзеге асыратын көптеген көлік компаниялары жұмыс істейді: LKW Walter, Transalex, Itrans.

Қазақстан мен Иран арасындағы сауда қатынастары «Еуразиялық экономикалық одақ пен оның мүше мемлекеттері мен Иран Ислам Республикасы арасында еркін сауда аймағын құруға алып келетін уақытша келісім» құжаты шеңберінде реттеледі. Уақытша келісімге 2018 жылғы 17 мамырда Қазақстанда қол қойылды және 2019 жылғы 27 қазанда күшіне енді және үш жылдық мерзімге белгіленді. Уақытша Келісім қолданысқа енгеннен бері Қазақстан мен Иран арасындағы тауар айналымы \$377,4 млн-нан 4 440 млн-ға дейін өсті [7].

Иранға экспортталатын тауарлар «Солтүстік-Оңтүстік» теміржол магистралі арқылы, сондай-ақ Солтүстік-Оңтүстік автокөлік дәлізі мен ТРАСЕКА автокөлік дәлізі арқылы жеткізіледі. «Солтүстік-Оңтүстік» халықаралық көлік дәлізі Үндістан, Иран, Парсы шығанағы елдерін Кавказ және Орталық Азия елдері арқылы Ресеймен және Еуропа елдерімен байланыстырады. Жобаның негізгі мақсаты-қазіргі уақытта қолданылатын маршрутпен салыстырғанда уақыт пен ақшалай шығындарды азайту. Халықаралық көлік дәліздері көліктік қызметтердің интеграцияланған жаһандық нарығын қалыптастыруда жетекші рөл атқарады. «Солтүстік-Оңтүстік», әсіресе ЕАЭО және Орталық Азия елдері үшін шешуші шешім болып табылады. Бұл оларға Үндістан, Иран, Түркия және Оңтүстік Азия мен Парсы шығанағының басқа елдерімен сауданы кеңейтуге көмектеседі.

Қазақстан-Түркіменстан-Иран темір жол бағытына жүк ағындарын тарту мақсатында, атап айтқанда Болашақ шекаралық станциясы арқылы Иран темір жолдары станциясында және одан әрі үшінші елдерге Иран аумағы арқылы транзитпен, сондай-ақ Ресейден қара металл, ағаш, көмір, өсімдік майы, астық жүктерін транзиттік тасымалдауға, және Қазақстан мен Түркіменстан-Иран темір жолдары станциясында Қытай-Қазақстан-Түркіменстан Иран бағыты бойынша ірі тоннажды контейнерлерді тасымалдауда ең қолайлы тарифтік шарттар белгіленді. COVID-19 пандемиясы кезінде және Түркіменстан аумағы арқылы өткізу шектеулеріне байланысты Каспийдегі қазақстандық порттар арқылы Иран бағытында мультимодальды тасымалдаулар белсенді дами бастады. Ақтау порттары мен Иранның Каспиан порты арасында тұрақты автопаромдық қатынасты іске қосу мәселесі пысықталды. Осы бағытты дамытуға қатысу көлік маршруттарын – Солтүстік-Оңтүстік халықаралық көлік дәлізінің қазақстандық учаскесін, орталық Трансазиялық теміржол магистралін дамытуға, сондай-ақ Парсы шығанағы порттарына шығуға және жалпы Қазақстан Республикасының транзиттік әлеуетін іске асыруға ықпал ететін болады. Қазақстан ХҚД-не «Қазақстан-Түрікменстан-Иран» теміржол магистралі және Каспий теңізі арқылы Ақтау және Құрық порттарынан Иран бағытына жүк тасымалдау арқылы қатысады. Коронавирустың таралу қаупіне қарамастан, 2020 ж. бірде - бір ел, оның ішінде Қазақстан да ішкі және сыртқы сауда қатынастарын толығымен тоқтатуға батылы бармады, ал жүк тасымалдау және көлік логистикасы саласы, шын мәнінде, пандемияға дейін қалыптасқан экономикалық байланыстарды сақтауға мүмкіндік беретін негізгі артерия болып қала берді. Маңғыстау облысының көлік артериялары карантин арқылы, мысалы, Қазақстан – Түрікменстан – Иран темір жолымен жүк тасымалдауды жалғастырды. Серхетяка (Түрікменстан) – Болашақ станциясы темір жолымен жүк тасымалының көлемі 2020 жылдың 1 тоқсанының қорытындысы бойынша 272 мың 960 тонна түрлі жүктерді құрады, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 31 мың 451 тоннаға аз. Осы кезеңде Түркіменстаннан 27 мың 385 тонна жүк тасымалдаған 105 пойыз (немесе 4725 вагон) келді, ал Қазақстаннан 255 мың 574 тонна жүк көлемімен 97 пойыз (немесе 4392 вагон) жөнелтілді [8].

Қазақстан аумағы бойынша 11 халықаралық көлік дәлізі өтеді, оның ішінде 5 темір жол және 6 автомобиль дәлізі. ҚР аумағы бойынша 5 халықаралық көлік дәлізі өтуде.

«Солтүстік – Оңтүстік» дәлізін құрудың заңды негізі 2000 жылғы 12 қыркүйекте үш елдің – Үндістан Республикасының, Иран Ислам Республикасының және Ресей Федерациясының – «Солтүстік – Оңтүстік» халықаралық көлік дәлізі туралы үкіметаралық келісімге қол қоюы болды (2003 жылы бұл келісімге Қазақстан, 2004 жылы – Беларусь Республикасы және Оман Сұлтанаты, 2005 жылы – Тәжікстан Республикасы, 2006 жылы – Әзірбайжан Республикасы, Армения Республикасы және Сирия Араб Республикасы қосылды, ал 2006 жылдан бастап Болгария Республикасы бақылаушы болып табылады). Келісімге ЕАЭО-ға мүше бес мемлекеттің

төртеуі қатысады. Келісімге аумағы арқылы 2014 жылы ашылған Жаңаөзен – Қызылқая – Берекет – Этрек – Горган жаңа желісі өтетініне, Қазақстан, Түрікменстан және Иранды байланыстыратын және іс жүзінде Каспий теңізінің шығыс жағымен өтетін «Солтүстік – Оңтүстік» ХҚД маршруттарының бірі болып табылатынына қарамастан әзірге Түрікменстан қатыспайды [9]. Парсы шығанағы бағытындағы «Солтүстік-Оңтүстік» бағдарындағы теміржол магистралі Қазақстан-Түрікменстан мен Иранды (КТИ) байланыстырады. Жоғарыда айтып өткендей, маршруттағы тораптар Қазақстандағы Өзен станциясы, Түрікменстандағы Қызылқая, Берекет және Этрек станцияларын, сондай-ақ Ирандағы Горган станциясы болып табылады. Магистральдың ұзындығы 900 км – ден астам, ең ұзын 700 шақырымға жуық бөлігі Түрікменстан аумағына келеді, ол солтүстік – оңтүстік бағытта өтіп Иранға жалғасады. Бұд ретте «Солтүстік – Оңтүстік» халықаралық көлік дәлізінің үш «тармағын» атап көрсетуге болады (1-сурет).

1-сурет - «Солтүстік – Оңтүстік» халықаралық көлік дәлізінің үш «тармағы» [10]

Дәлізге теміржол, автомобиль, әуе, теңіз және өзен көлігінің инфрақұрылымы кіреді. Дәліздің 3 негізгі тармағын ажыратуға болады: 1) Батыс, Каспий теңізінің батыс жағалауы бойынша Ресей мен Әзірбайжан арқылы; 2) Шығыс, Каспий теңізінің шығыс жағалауы бойынша Қазақстан мен Түрікменстан арқылы; 3) Транскаспийлік, Каспий теңізіндегі паромдық және контейнерлік желілерді пайдалану арқылы.

Еуразиялық даму банкі жаңа зерттеу ұсынды, онда Еуразиялық көлік өзегі идеясы тұжырымдалды, сондай – ақ ашылып жатқан жаңа мүмкіндіктер аясында «Солтүстік-Оңтүстік» халықаралық көлік дәлізінің әлеуетіне баға берілді.

«Солтүстік – Оңтүстік» ХКД – нің басқа маршруттардан, соның ішінде Суэц каналы арқылы өтетін теңіз маршрутынан басты артықшылығы-тасымалдауды жүзеге асыруға кететін уақыт шығындарын екі есе қысқарту. Сонымен, Мумбайдан Санкт-Петербургке Суэц каналы арқылы дәстүрлі маршрут бойынша жүктерді жеткізу мерзімі 30-дан 45 күнге дейін, ал «Солтүстік – Оңтүстік» ХКД арқылы құрлық бағыты бойынша 15-тен 24 күн аралығында жеткізуге болады. Қазақстан мен Түркіменстан темір жолдары арқылы өтетін дәліздің Шығыс тармағы бойынша жүктерді жеткізу 15-18 күнді алады [11].

Қазақстан мен Иранды байланыстыратын автокөлік дәліздері Солтүстік-Оңтүстік көлік дәлізі (NSTC) 2000 жылдан бастап Үнді мұхиты мен Парсы шығанағын Иран арқылы Каспий теңізімен байланыстырады. Қазіргі уақытта дәлізді дамыту туралы келісімге он жаңа мүше – Әзірбайжан, Армения, Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түркия, Украина, Беларусь, Оман және Сирия қосылады. Болгария келісімге бақылаушы ретінде қатысады. Иран басқа уағдаласушы тараптарды басқа мемлекеттердің келісімге қосылуы туралы хабардар ету үшін сенімгерлікпен басқарушылыққа мүше мемлекет ретінде сайланды.

2021 жылғы 17 қыркүйекте Иранның ШЫҰ құрамына қабылдау рәсімі басталды. Иран ШЫҰ-ға кіру туралы Меморандумға 2022 жылдың қыркүйегінде қол қойды.

2022 жылдың 3 қыркүйегінде Самарқандта өтіп жатқан Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының саммиті аясында Мемлекет басшысы Қ. Тоқаев Иран Ислам Республикасының Президенті Ибрахим Раисимен кездесті. Қазақстан Президенті осы жылдың маусым айында Тегеранға жасаған сапарын жылы лебізімен еске алып, үкіметке қол жеткізілген уағдаластықтарды іске асыру жөнінде тиісті тапсырмалар берілгенін атап өтті. Атап айтқанда, қазақстандық тарап қысқа мерзімде Иранға жеткізуге болатын тауарлардың тізбесін дайындады, сондай-ақ, біздің еліміз Иран тарапының осындай тізбесін қарауға және қолдауға дайын. Бұл екіжақты сауданы 3 млрд долларға дейін ұлғайту мақсатына қол жеткізуге септігін тигізеді дей келе, мемлекет басшысы маусым айында Тегеранда көшбасшылар негізін қалаған транзиттік-көлік дәлізінің табысты дамуын қанағаттанушылықпен атап өтті. Әңгіме барысында транзиттік жүк ағынын одан әрі ұлғайту мақсатында «Қазақстан-Түрікменстан-Иран» теміржол желісінің әлеуетін дамытудың маңыздылығы, сондай-ақ Каспийдегі елдердің порттары арасында тұрақты паромдық қатынас мүмкіндіктерін пайдалану қажеттігі атап өтілді.

2023 жылдың 4 шілдесінде Нью-Делиде Үндістанның төрағалығымен виртуалды режимде өткен ШЫҰ-ның 23 саммитінде (2022 жылдың қыркүйегінен 2023 жылдың шілдесіне дейін ШЫҰ төрағасы Үндістан болды) Иран көпжылдық бақылаушы мәртебесінен кейін ұйымның толық мүшесі болды. Ел Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының тоғызыншы мүшесі болды. 2022 жылдың қыркүйегінде Самарқандта өткен ШЫҰ саммитінде ұйымға кіру мақсатында Иранның міндеттемелері туралы Меморандумға қол қойылды [12]. 2023 жылдың шілдесінен бастап Қазақстан ШЫҰ төрағасы рөлін өзіне

алды. Қазақстан Президенті Қасымжомарт Тоқаев ұйымның барлық мүше мемлекеттері үшін стратегиялық маңызы бар ШЫҰ-ға Қазақстанның төрағалығының басымдықтарын ұсынды [13].

2023 жылдың 19 қыркүйегінде Нью-Йоркте Қазақстан мен Иран президенттері Қасымжомарт Тоқаев пен Ибрахим Раиси БҰҰ Бас Ассамблеясының 78-ші сессиясының аясында өткен кездесу барысында экономикалық жоспарларды іске асыру үшін үкіметаралық байланыстарды жандандыруға келісті. Келіссөздер барысында екі мемлекеттің көшбасшылары қазақ-иран ынтымақтастығының жай-күйі мен одан әрі даму перспективаларын талқылады. Тараптар көлік, логистика және сауда салаларындағы өзара іс-қимылды арттыру жөнінде шаралар кешенін қабылдаудың маңыздылығын атап өтті. Қасым-Жомарт Тоқаев кездесу барысында елдер арасындағы өзара іс-қимылдың, мысалы, визалық рәсімдегі уағдаластықтардың артып келе жатқанын атап өтті. Кездесу барысында «Серіктестіктің осындай деңгейіне ие болу бізді қарым-қатынасымызды, әсіресе сауда саласында одан әрі дамыту үшін қадамдар жасауға мәжбүр етеді. Біз бауырлас Қазақстанмен қарым-қатынасты кеңейтуге байыпты қараймыз. Біздің елдеріміздің әлеуеті зор және бұл мүмкіндіктерді пайдалану бізге игілікке қызмет етеді», – деп атап өтті Ибрахим Раиси [14].

Қазіргі уақытта Қазақстан серіктестермен бірлесіп көлік шығындарын оңтайландыру, көлік сервисінің сапасын арттыру мақсатында жүктерді және жолаушыларды тасымалдау жылдамдығын арттыру бойынша жұмыс істеуде, сондай-ақ жүк ағындарын тарту және контейнерлік поездарды ұйымдастыру бойынша белсенді жұмыс жүргізілуде.

Қорытынды

Бұл жұмыс Қазақстанның сыртқы сауда байланыстарын дамытудың перспективалық бағыты ретінде Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасы арасындағы соңғы он жылдан астам уақыттағы сауда-экономикалық қатынастарды дамыту әлеуетін зерттеуден тұрады. Қарастырылған кезеңде сауда көлемінің, әсіресе Қазақстаннан тауарлар экспортының көлемінің төмендеуі де алады, дегенмен Қазақстан тауар айналымын ұлғайту жөнінде шаралар қабылдауда.

Бүгінгі таңда екі ел арасындағы сауда қатынастары ЕАЭО-ға қатысушы елдер мен Иран арасындағы уақытша келісіммен реттеледі.

Континенттік орналасуы, әсіресе Орталық Азия елдері, тасымалдау шығындарын арттырады, өндірісті тиімсіз етеді, компаниялардың табысы мен халықтың әл-ауқатын төмендетеді.

Жаһандық жеткізу тізбегі мен көлік желілерін бұзатын елеулі геосаяси өзгерістер кезеңінде «Солтүстік – Оңтүстік» халықаралық көлік дәлізінің маңызы мен рөлі артып келеді.

Солтүстік-Оңтүстік халықаралық көлік дәлізі үлкен маңызға ие және даму үшін үлкен әлеуетке ие. Оның артықшылығы-маңызды көлік дәліздерімен түйісу. Бұл қиылысу бірқатар транзиттік ағындар мен жүктерді

қосуға және бірыңғай көлік бағыттарын құруға мүмкіндік береді. Болашақта бұл бүкіл әлемдік логистиканы өзгерте алады.

Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасы арасындағы сауда-экономикалық және инвестициялық ынтымақтастықты дамыту жөніндегі жол картасы 2014 ж. 9 қыркүйекте қол қойылған сәттен бастап күшіне енді [15]. Екіжақты қатынастар бойынша нақты уағдаластықтарға қол жеткізілді.

Соңғы бірнеше жылда екі елдің Үкіметтері сауда-экономикалық қатынастарды нығайту және кеңейту, атап айтқанда көлік және транзиттік әлеуетті жандандыру бойынша белсенді жұмысты жүргізіп келеді.

Қазақстан мен Иран өзара сауданы ұлғайтып қана қоймай, екі елдің Еуропаны, Парсы шығанағы елдерін, сондай-ақ Азияны байланыстыратын маңызды өңірлік хабтардың қалыптасуына ықпал ете алады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Сотрудничество между Казахстаном и Ираном развивается в духе стратегического партнёрства. 2022. <https://dknews.kz/ru/politika/241393-sotrudnichestvo-mezhdu-kazahstanom-i-iranom>

[2] Токаев К.-Ж.К. Преодоление. Дипломатические очерки. – Алматы: ОАО «Сак», 2003. – 131 б.

[3] Казахстан и Иран обсуждают создание совместной компании в сфере торговли и сельского хозяйства. 2024, 2 февраля. <https://nomad.su/?a=3-202301300036>

[4] Евразийская экономическая комиссия. Международный транспортный коридор «Север-Юг»: создания транспортного каркаса Евразии. Доклады и рабочие документы. 2021, май. https://eabr.org/upload/iblock/c69/EDB_2021_Report_5_INSTC_rus.pdf

[5] Торговля Казахстана с Ираном в 2022 году. 2022, 20 июня. https://economy.kz/ru/Novosti_instituta/id=4776#:~:text=

[6] Жумангарин С. Подписано Соглашение о свободной торговле ЕАЭС с Ираном. 2023, 26 декабря. <https://primeminister.kz/ru/news/podpisano-soglasenie-o-svobodnoy-torgovle-eaes-s-iranom-26798>.

[7] Казахстан и Иран намерены увеличить взаимный товарооборот до 3 млрд. \$, 2023, 5 декабря. https://forbes.kz/news/2023/12/05/newsid_313930.

[8] Казахстан ратифицировал протокол о беспощинной торговле между ЕАЭС и Ираном. 2023, 12 октября. <https://kz.kursiv.media/2022-10-12/kazahstan-ratificiroval-protokol-o-besposhlinnoj-torgovle-mezhdu-eaes-i-iranom/>

[9] Развитие Международного транспортного коридора «Север – Юг». 2023, 27 марта. <https://e-cis.info/news/566/107838>

[10] Развитие Международного транспортного коридора «Север – Юг». 2023, 18 марта. <https://www.fondsk.ru/news/2023/03/18/razvitie-mezhdunarodnogo-transportnogo-koridora-sever-yug.html>

[11] Международный транспортный коридор «Север – Юг»: создание транспортного каркаса Евразии. Доклады и рабочие документы. 2021, 30 ноября. <https://eabr.org/analytics/special-reports/mezhdunarodnyy-transportnyy-koridor-sever-yug-sozdanie-transportnogo-karkasa-evrazii/>

[12] Иран стал официальным членом ШОС. www.kt.kz/rus/politics/iran_ofitsialno_stal_chlenom_shos_1377952395.html

[13] На заседании Совета нацкоординаторов ШОС в Алматы обсудили модернизацию организации. 2023, 21 августа. https://www.kt.kz/rus/politics/na_zasedanii_soveta_natskoordinatov_shos_v_almaty_1377954350.html

[14] Образцовые отношения: Токаев встретился с президентом Ирана. 2023, 19 сентября. <https://www.zakon.kz/sobytiia/6407267-obraztsovye-otnosheniya-tokaev-vstretilsya-s-prezidentom-irana>

[15] Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Исламской Республики Иран о международных автомобильных перевозках пассажиров и грузов (г. Астана, 9 сентября 2014 года). Ратифицировано Законом РК от 12 октября 2015 года № 357- V. 2018, 27 июня. <https://www.kazato.kz/public/storage/content-files/agreements/>

REFERENCES

[1] Sotrudnichestvo mezhdru Kazakhstanom i Iranom razvivayetsya v dukhe strategicheskogo partnerstva. [Cooperation between Kazakhstan and Iran is developing in the spirit of strategic partnership]. 2022. // <https://dknews.kz/ru/politika/241393-sotrudnichestvo-mezhdru-kazakhstanom-i-iranom> [in Russ.].

[2] Tokayev K.-Zh.K. Preodoleniye. Diplomaticheskkiye ocherki. [Overcoming. Diplomatic essays]. Almaty: OAO «Sak», 2003. – 656 s. [in Russ.].

[3] Kazakhstan i Iran obsuzhdayut sozdaniye sovmestnoy kompanii v sfere torgovli i sel'skogo khozyaystva. Novosti Kazakhstana [Kazakhstan and Iran are discussing the creation of a joint company in the field of trade and agriculture]. 2024. – 2 fevraliya. // <https://nomad.su/?a=3-202301300036> [in Russ.].

[4] Evraziskaia ekonomicheskaiia komisia. Mejdunarodnyi transportnyi koridor «Sever-İug»: sozdania transportnogo karkasa Evrazii. Doklady i rabochie dokumenty. [Eurasian Economic Commission. International Transport Corridor “North-South”: creation of a transport frame of Eurasia. Documents and working documents.]. 2021. – mai. <https://invest.gov.kz/ru/media-center/press-releases/kazakhstansko-iranskie-ekonomicheskie-otnosheniya-vykhodyat-na-novy-uroven/> [in Russ.].

[5] Torgovlya Kazakhstana s Iranom v 2022 godu. [Kazakhstan's trade with Iran in 2022]. 2022. – 20 iyunya. https://economy.kz/ru/Novosti_instituta/id=4776#:~:text=-internet-resurs [in Russ.].

[6] Zhumangarin S. Podpisano Soglasheniye o svobodnoy torgovle YEAES s Iranom. [The EAEU Free Trade Agreement with Iran has been signed]. 2023. – 26 dekabrya. <https://primeminister.kz/ru/news/podpisano-soglashenie-o-svobodnoy-torgovle-eaes-s-iranom-26798> [in Russ.].

[7] Kazakhstan i Iran namereny uvelichit' vzaimnyy tovarooborot do 3 mlrd. \$ [Kazakhstan and Iran intend to increase mutual trade turnover to \$3 billion] 2023. - 05 dekabrya. https://forbes.kz/news/2023/12/05/newsid_313930 [in Russ.].

[8] Kazakhstan ratifitsiroval protokol o besposhlinnoy torgovle mezhdru YEAES i Iranom [Kazakhstan has ratified the protocol on duty-free trade between the EAEU and Iran]. 2023 – 12 oktyabrya. <https://kz.kursiv.media/2022-10-12/kazahstan-ratificiroval-protokol-o-besposhlinnoj-torgovle-mezhdru-eaes-i-iranom/> [in Russ.].

[9] Razvitiye Mezhdunarodnogo transportnogo koridora «Sever – Yug». [Development of the North–South International Transport Corridor]. 2023. – 27 marta <https://e-cis.info/news/566/107838>. [in Russ.].

[10] Razvitiye Mezhdunarodnogo transportnogo koridora «Sever – Yug». [Development of the North–South International Transport Corridor] 2023. – 18 marta. <https://www.fondsk.ru/news/2023/03/18/razvitiye-mezhdunarodnogo-transportnogo-koridora-sever-yug.html>. [in Russ.].

[11] Mezhdunarodnyy transportnyy koridor «Sever – Yug»: sozdaniye transportnogo karkasa Yevrazii. Doklady i rabochiye dokumenty 21/5. [The international transport corridor "North – South": the creation of the transport framework of Eurasia. Reports and working papers]. 2021. – 30 noyabrya. <https://eabr.org/analytics/special-reports/mezhdunarodnyy-transportnyy-koridor-sever-yug-sozdanie-transportnogo-karkasa-evrazii-> [in Russ.].

[12] Iran stal ofitsial'nym chlenom SHOS. [Iran has become an official member of the SCO]. www.kt.kz/rus/politics/iran_ofitsialno_stal_chlenom_shos_1377952395.html [in Russ.].

[13] Na zasedanii Soveta natskoordinatorov SHOS v Almaty obsudili modernizatsiyu organizatsii. [Modernization of the organization was discussed at a meeting of the Council of SCO National Coordinators in Almaty]. 2023. – 21 avgusta. https://www.kt.kz/rus/politics/na_zasedanii_soveta_natskoordinatorov_shos_v_almaty_1377954350.html. [in Russ.].

[14] Obraztsovyye otnosheniya: Tokayev vstretilsya s prezidentom Irana. [Exemplary relations: Tokayev met with the President of Iran.]. 2023. – 19 sentyabrya. <https://www.zakon.kz/sobytiia/6407267-obraztsovy-otnosheniya-tokayev-vstretilsya-s-prezidentom-irana.html> [in Russ.].

[15] Soglasheniye mezhdru Pravitel'stvom Respubliki Kazakhstan i Pravitel'stvom Islamskoy Respubliki Iran o mezhdunarodnykh avtomobil'nykh perevozkakh passazhirov i gruzov (g. Astana, 9 sentyabrya 2014 goda). Ratifitsirovano Zakonom RK ot 12 oktyabrya 2015 goda № 357-V. [Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the Islamic Republic of Iran on International road transport of passengers and goods (Astana, September 9, 2014). Ratified by the Law of the Republic of Kazakhstan dated October 12, 2015 No. 357- V.]. 2018. - 27 iyunya. <https://www.kazato.kz/public/storage/content-files/agreements/> [in Russ.].

ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ИСЛАМСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ИРАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

*Молдалиева А.И.¹, Килыбаева П.К.²

¹ докторант 3 курса, кафедра Регионоведения, факультет Международных отношений, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: miakdidar@mail.ru

² кандидат исторических наук, доцент кафедры Регионоведения, факультет Международных отношений, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: banu-kk@mail.ru

Аннотация. В статье анализируются основные направления взаимного торгово-экономического сотрудничества между Республикой Казахстан и Исламской Республикой Иран. Изучается важность развития отношений Ирана и Казахстана в этом направлении не только для двух стран, но и для стран Европы, Персидского залива, Восточной и Центральной Азии. Авторы обращают внимание на основные показатели товарооборота, произошедшие за последние годы, и акцентируют внимание на основных направлениях экспорта и импорта. Также рассматривается развитие международных транспортных коридоров и вопросы логистики, поскольку двусторонние торговые отношения тесно связаны с транспортно-транзитными проектами. В целом данная работа показывает, что правительства двух стран в настоящее время активно работают над укреплением и расширением торгово-экономических связей, активизацией транспортно-транзитного потенциала. В качестве одного из направлений, способствующих устойчивому развитию страны, изучена деятельность по повышению экспортного потенциала сотрудничества Казахстана и Ирана. Кроме того, были упомянуты возможности увеличения взаимной торговли между двумя странами, превращения двух стран в важные региональные узлы, соединяющие Европу, страны Персидского залива и Азию.

Данная работа представляет собой исследование потенциала развития торгово-экономических отношений между Республикой Казахстан и Исламской Республикой Иран

за последние десять лет как перспективного направления развития внешнеторговых связей Казахстана. Сегодня Казахстан и Иран заинтересованы в активизации торгово-экономических отношений, дальнейшем увеличении товарооборота и развитии сотрудничества в сферах транспорта и логистики, сельского хозяйства и инвестиций. За рассматриваемый период также наблюдается снижение объёмов торговли, особенно объёма экспорта товаров из Казахстана, хотя Казахстаном принимаются меры по увеличению товарооборота.

Ключевые слова: Иран, Казахстан, экономика, товарооборот, торговля, транзит, экспорт, сотрудничество, коридор

TRADE AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN AT THE MODERN STAGE

*Moldaliyeva A.I.¹, Kilybayeva P.K.²

^{*1}the 3rd year doctoral student, Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail:miakdidar@mail.ru

²candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail:banu-kk@mail.ru

Abstract. The article analyzes the main directions of mutual trade and economic cooperation between the Republic of Kazakhstan and the Islamic Republic of Iran. The importance of developing relations between Iran and Kazakhstan in this direction is studied not only for the two countries, but also for the countries of Europe, the Persian Gulf, East and Central Asia. The authors pay attention to the main indicators of trade turnover that have occurred in recent years and focus on the main directions of export and import. The development of international transport corridors and logistics issues are also considered, since bilateral trade relations are closely related to transport and transit projects. In general, this work shows that the governments of the two countries are currently actively working to strengthen and expand trade and economic ties and enhance transport and transit potential. As one of the directions contributing to the sustainable development of the country, the activity to increase the export potential of cooperation between Kazakhstan and Iran is studied. In addition, opportunities were mentioned to increase mutual trade between the two countries, turning the two countries into important regional hubs connecting Europe, the Gulf countries and Asia.

This work is a study of the development potential of trade and economic relations between the Republic of Kazakhstan and the Islamic Republic of Iran over the past ten years as a perspective direction for the development of Kazakhstan's foreign trade relations. Today, Kazakhstan and Iran are interested in the activation of trade and economic relations, the further increase of trade turnover and the development of cooperation in the spheres of transport and logistics, agriculture and investments. During the considered period, there is also a decrease in the volume of trade, especially the volume of export of goods from Kazakhstan, although Kazakhstan is taking measures to increase the turnover.

Key words: Iran, Kazakhstan, economy, trade turnover, trade, transit, export, cooperation, corridor

Статья поступила 30.01.2024